

,Retoriesk oor vrye mark is misplaas'

DIE propagandaveldtog vir 'n ongebreidelde vrye-markeconomie in Suid-Afrika — propaganda wat veral van die Vrye-mak-Stigting uitgaan — het 'n vorm en 'n momentum verkry waarteen met mening wal gegooi moet word deur almal wat 'n beweging na 'n meer stabiele en 'n meer regverdige bestel in Suid-Afrika in die oog het.

Die propaganda van die Freemarketeers was van meet af baie oppervlakkig, baie eensydig en uiters misplaas in die Suid-Afrikaanse situasie. Dit blyk dat die Freemarketeers hulle vergesogte en onuitvoerbare idees met soveel dogmatiese ywer propageer dat dit in 'n starre ideologie ontvaard het. In die delikate probleem-situasie van Suid-Afrika het skewe politieke ideologieë al baie skade berokken. Ons situasie is gans te kwesbaar om hierdie soort verregse (en neëntiende euse) ekonomiese ideologie onbestraf te laat voortwoeker.

Realisties

Terwyl ons — net soos op grondwetlike gebied — nog op soek is na 'n funksionele ekonomiese stelsel, is dit dringend noodsaaklik dat ons te alle tye *realisties* en *gebalanseerd* sal wees in die debat oor die gewenste ekonomiese stelsel vir Suid-Afrika.

Die Freemarketeers sê hulle wil die reëls van die spel verander. Hulle idees kom in hierdie gebroke ondermaanse wêreld het te pas kom as die werklikheid radikaal omgebui kan word tot 'n utopie waarin daar aan die voorwaardes van hulle spel voldoen word. In die gekompliseerde situasie van Suid-Afrika kan dit gevaarlik wees om na sulke onhaalbare

modelwêreld in die ryk van ideë te probeer ont-snap.

In my standpuntstelling omtrent 'n gewenste ekonomiese stelsel vir Suid-Afrika, stel ek eers drie algemene en daarna vier spesifieke stellings of temas.

- Die oorkoepelende doelwit van 'n ekonomiese stelsel is (of behoort) die verhoging van die sosiale welvaart van die gemeenskap as geheel (te wees). Hoewel die grootte en die groei van die volksproduk seker die belangrikste faktor is wat die grootte van sosiale welvaart bepaal, is dit beslis nie die enigste nie. Sosiale welvaart is in 'n kwantitatiewe of veel dimensionale grootheid waarvan die „grootte” ook afhang van die verdeling van inkomste en van die mate waartoe verbruikersoewereiniteit verwezenlik word.

- Suid-Afrika is 'n unieke geval omdat Suid-Afrika nóg 'n Eerste nóg 'n Derde Wêreld-land is, maar 'n mikrokosmos van die Eerste en die Derde Wêreld. Gevolglik kan die ekonomiese stelsel en die reëls wat in óf die Eerste óf Derde Wêreld van toepassing is, nie sonder meer in Suid-Afrika toegepas word nie. Net soos ons unieke Suid-Afrikaanse situasie 'n unieke konstitusionele bestel vir Suid-Afrika moet uitbou, net so moet ons ook 'n unieke soort ekonomiese stelsel ontwerp.

- Streng gesproke is daar nêrens in die wêreld meer 'n vrye markeconomie nie. Vanweë die fundamentele veranderinge wat in die eerste helfte van hierdie eeu in die struktuur van ekonomiese en politieke stelsels plaasgevind het, bedien alle Westerse lande

hulle met verskillende vorme van gemengde of beheerde kapitalisme. Terwyl daar in die vrye markeconomie van die 19de eeu 'n baie klein oorvleueling tussen die private en openbare sektore was, is die oorvleueling van só groot en het daar só 'n simbiotiese verhouding tussen die twee sektore tot stand gekom, dat dit uiters vergesog is van die Freemarketeers om hulle propaganda nog altyd in die idioom van die 19de eeu te doen.

Prestasies

Arthur OKun het die „plek” van die mark (ofte wel die private sektor) in 'n moderne ekonomie in die volgende ideomatiese terme geformuleer, *The market needs a place and (b) the market needs to be kept in its place*. Hiertoë kan ons die volgende twee stellings voeg: *Dat dit nodig is om die openbare sektor te dissiplineer en dat dit nodig is om die openbare sektor te beskerm.* ● Die mark moet 'n „plek” gegun word vanweë die baie dinge wat dit goed doen. Die doeltreffendheid van private ondernemings wat onder die dissipline van wins- en -verliesreke-

nings opereer, is een van die groot prestasies van 'n markgeoriënteerde ekonomie.

Die „ruimte” wat die mark vul, beperk die mag van die burokrasie en beskerm ons vryhede teen oortreding van die owerheid. Die mark reageer redelik betroubaar op die besondere seine van verbruikers en produsente in soverre 'n redelike mate van mededinging bestaan. Die mark laat gedentraliseerde besluitneming toe en moedig eksperimente en vernuwing aan. Die vergoedingsstelsel van die mark moedig arbeidsprestasies en ondernemerskap aan en dit bevorder ekonomiese groei.

- Maar dit is eweseer nodig om die mark op sy „plek” te hou. Eerstens omdat die „geldmaatstaf” in die mark 'n vernietigende effek op die waardes van 'n beskaafde gemeenskap kan uitoefen as dit onbeteuel gelaat word.

Tweedens omdat dit bloot 'n middel tot 'n doel is. Private eiendom, private ondernemerskap en die winsmotief is kragtige sosiale instrumente om die gemeenskap se doelstellings te bereik — maar hulle is blote middele. Die fiksie dat die vrye spel van markkragte spon-

taan die algemene belang bevorder, is soms waar en soms onwaar. Die Freemarketeers redeneer asof dit altyd waar is!

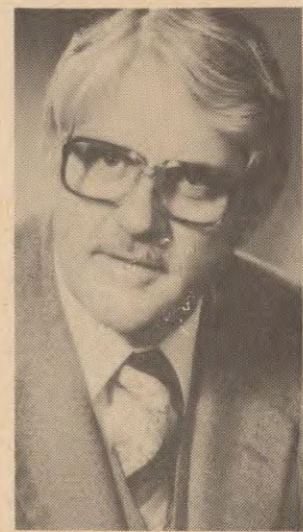
Derdens moet die mark op sy plek gehou word vanweë die groot aantal

In hierdie prikkelende artikel skryf prof. Sampie Terreblanche (foto) dat Suid-Afrika se huidige beheptheid met die vryemark-ekonomie nie alleen misplaas is nie, maar dat dit ook tot 'n klassieke Marxistiese revolusie kan lei. Hierdie siening druis lynreg in teen die aanvaarde uitgangspunt van ons ekonomiese beleid.

Prof. Terreblanche is 'n hoogleraar in die ekonomie aan die Universiteit van Stellenbosch en is ook lid van die Eerste Minister se Ekonomiese Adviesraad.

vredig; die verskynsel van buite-faktore soos besoe-deling;

- die gebrek aan mededinging en die verwringende effek wat dit op die markprysvorming het;
- die ondeelbaarheid

mark om kapitaal, geskoolde arbeid, tegnologiese vooruitgang en selfs sekere vorme van entrepreneurskap (in veral 'n ontwikkelende ekonomie) te „moniliseer” ter wille van 'n volgehoe hoë groeikoers;

- die onvermoë van onderontwikkelde, agtergeblewe en relatief ongeskoolde gemeenskappe om aan die hoë eise van individuele verantwoordelikheid wat 'n mark-ekonomie veronderstel, te kan voldoen en die gevolglik uitbuiting waaraan hierdie gemeenskappe in 'n ongebreidelde markeconomie blootgestel is;

- die neiging van 'n ongebreidelde markeconomie om die *ongelyke* besit van eiendom, vermoëns, mag en vryhede te handhaaf en die ongelykheid selfs te verskerp.

Verminder

Laasgenoemde markmislukking is van besondere belang in S.A. Dit blyk dat die voordele van die afgelope drie jaar se boom eensins via die spontane werking van die markmeganisme „uitgekring” het na die armste 30 of 40 persent van die bevolking nie. Inkomste is waarskynlik vandag ongelyk verdeel as 3 jaar gelede.

Die owerheidssektor moet *gedisiplineer* word om sy neiging tot inkrementele groei en sy spreekwoorde-lyke burokratiese ondoeltreffendheid te verminder. Die vernaamste rede vir hierdie neigings is die afwesigheid van wins-en-verliesrekenings in die openbare sektor. Net soos die markmislukkings tot die struktuur van die mark behoort, net so behoort ondoeltreffendheid tot die struktuur van die openbare sektor.

En net soos ons moet probeer om vir die markmislukkings te vergoed deur verskillende vorme van inmenging net so moet ons poog om vir die burokratiese ondoeltreffendheid te vergoed deur volgehoe waaksaamheid, volgehoe openbare kritiek en „insette” van die private sektor.

Die owerheids „deelneme” en/of „inmenging” gebeur op drie maniere: die owerheid lê reëls en regulasies neer, hy is die produseerder en/of aanbieder van sekere goedere en dienste en hy is verantwoordelik vir oordragbetalings. Wat eersgenoemde betref, kan daar geen twyfel bestaan dat hoopeloos te veel (en ongeoorloofde) wette, reëls en regulasies gedurende die 32 jaar van Nasionale Party-regering gepromulgeer is en dat 'n grootskeepse en verdere rasionalisering hiervan — en van sekere owerheidsbestedings — dringend noodsaaklik is nie.

Die owerheidssektor moet ook *beskerm* word teen die invloed van ongeoorloofde drukgroepe. Arthur Okun sê dat die sosiale gevolge van optrede om die mark op sy plek te hou *goed* en *sleg* kan wees afhangende van dit wat in die „plek” van die mark geplaas word. Tot sy groot teleurstelling vind Okun dat dit in die geskiedenis gebeur dat „the market has been replaced more often to preserve unequal power and erve unequal power and distinction for the few (rather) than to guarantee equal rights for the many”.

Hierdie stelling is natuurlik ook van toepassing op Suid-Afrika. Wat hier in die „plek” van die mark geplaas is, word in die meeste gevalle deur (blanke) drukgroepe bepaal ter wille van hulle seksionele belange. Gevolglik opereer die openbare sektor nie na wense in belang van sy eintlike taak nie, nl. om gelyke of gelyker regte en die welvaart van die totale

gemeenskap te bevorder nie.

Die omstrede saak rondom die ekonomiese stelsel in Suid-Afrika is nie om die openbare sektor op alle vlakke terug te druk soos die Freemarketeers betoog nie. Die eintlike omstrede saak is om opnuut die *grenslyn* te trek tussen die private en openbare sektor en om 'n nuwe inhoud aan die simbiotiese verhouding tussen die twee sektore te gee.

In hierdie verband sou drie verskuivings van die grenslyn geoorloof wees: Vanweë die inkrementele groei en die burokratiese ondoeltreffendheid bestaan 'n argument om die openbare sektor deur 'n proses van rasionalisme terug te druk; omdat die owerheidssektor (blanke) drukgroepe bevoordeel op 'n manier wat nie langer geoorloof is nie, bestaan nog 'n argument om die openbare sektor uit ongeoorloofde terreine terug ter druk maar vanweë die groot behoefte aan 'n „Operasie Opheffing en Ontwikkeling” van die verskillende swart groepe, sal die owerheid aansienlik meer ten opsigte daarvan moet bestee en dit sal oor die volgende vyf jaar 'n redelike uitbreiding van die owerheidssektor meebring.

Grenslyn

Om die grenslyn tussen die private en openbare sektor oor te trek, sal nie maklik wees nie. Om hierdie soort strukturele veranderinge in ons ekonomiese stelsel te weeg te bring, sal belangrike veranderinge in ons politieke en konstitusionele stelsel verg. Hervorming op die ekonomiese en politieke terreine is ten nouste verbind en kan net slaag as dit in 'n gekoördineerde wyse plaasvind.

Indien ons inderdaad 'n politieke en 'n ekonomiese stelsel wil ontwerp wat groter stabiliteit en groter regverdigheid moet bevorder, is die hoë morele toon van die vryemark-retoriesk nie alleen onvanpas nie, maar kan dit kontra-produktief in terme van sowel die stabiliteits- as die regverdigheidsdoelwitte blyk te wees.

Kortom, indien ons nie net met 'n vryemark-retoriesk te doen gaan hê nie, maar daar gepoog sou word om ons ekonomies in daardie rigting om te buig, sal ons 'n situasie skep wat SA ryp sal maak vir 'n Marxistiese revolusie in die klassieke sin van die woord.